

DESPRE PSIHOLOGIA NARATIVĂ ȘI FICTIUNEA ONIRICĂ CU UN SCRITOR INCOMOD: VIRGIL TĂNASE

Conf. univ. dr. Iuliana BARNA
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *The fictional universe, ably and iteratively constructed by Virgil Tănase, reflects, surrealistically, the sinuous epic constructions that, although may seem multileveled, are never dissonant in the narrative patterns of the oneiric group. The literary themes and motifs generate challenging epic swirls in his novels and, at the same time, strategically recreate the itinerary of the oneiric maze through subtle glides between plans and the effect of psychological anamnesis with impact both at the level of narrative instance and at the level of the actant or reader. Resorting to autofiction, the writer is on the borderline between fiction and reality. In his metaphorical and, at the same time, therapeutic prose, Virgil Tănase aims to accurately recompose the jigsaw of his personal life, identifying formulae of identity reconstruction while maintaining the boundary between the fictional dimension and the real universe.*

Keywords: *oneiric literature, the totalitarian regime, compensatory fictional space*

Virgil Tănase corelează principalele elemente de originalitate ale scrisului său cu textualismul visului, creând astfel, într-un mod ingenios, impresia de lume onirică. Preluând experiența suprarealismului, din care Breton a făcut o adevărată cruciadă pentru „recuperarea totală a forței noastre psihice”¹, literatura lui Tănase creionează o lume în care viața și moartea, realul și imaginarul, comunicabilul și indicibilul, înaltul și adâncul se află în relație de sinergie și, astfel, cele două nu vor mai fi simțite în chip antagonic.

Iată cum un scriitor incomod provoacă lectorul la reflecție, dar fără a fi sedicios: „destinul meu e foarte asemănător cu cel al majorității semenilor mei, care n-au vrut să fie eroi, care au încercat, cu mai mult sau mai puțin succes, să nu se nece în mocirla care se revărsase peste noi, care n-ar fi vrut să fie părtașii crimelor care se săvârșeau, dar nici victimele unui regim pe care-l resimțeam mai degrabă ca pe o catastrofă istorică căreia ar fi fost absurd să i te-mpotrivești, cum nu poți stăvili un cutremur sau apele care se varsă peste mal, fiecare descurgându-se cum poate și cum îl taie capul, cu excepția mișeilor, firește, a căror răutate n-aș pune-o pe socoteala sistemului politic, ci a firii lor, așa cum fiarele rămân aceleași, chiar dacă

---

¹ După modelul rețetei poetice a lui Tzara, Breton instituie la rândul său o metodă scripturală suprarealistă numită *scriitură automată*, care nu se mai bazează însă pe hazardul exterior, ci pe cel interior al inconștientului; vezi Ovidiu Morar, *Avangardismul românesc*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005, p. 158.

trec o frontieră... și experiența exilului parizian n-a făcut decât să-mi întărească această părere.”²

„Eliberat de teroarea snobismului provincial, Virgil Tănase se consideră, fără falsă modestie, un provincial, și chiar un țăran, în sensul autentic al cuvântului. Oricum, un moștenitor al celor care lucrau pământul și nu aveau *alte repere decât anotimpurile, soarele, marile ritmuri ale lumii*. (subl. mea) Din asumarea acestei austere genealogii spirituale derivă prudența sa în fața unor evenimente, pe care încearcă să și le apropie, situându-le într-un ansamblu mai vast, într-o mișcare cosmică. Prudența nu refuză însă îndrăzneala și nici demnitatea. Căci, în plină epocă a dogmatismului socialist, Virgil Tănase își va afirma cu îndrăzneală independența de gândire. Istoria umilințelor sale este totodată istoria victoriei asupra terorii comuniste.”³

O privire de ansamblu asupra scriiturii lui Virgil Tănase ne determină să afirmăm că, într-o epocă în care dominația comunist-ideologică era definitivă, exilatul nu avea decât o singură posibilitate pentru a supraviețui în țara de adopție: asimilarea formulei onirismului românesc ca spațiu ficțional compensatoriu. „Ca să pot trăi o viață de scriitor cât de cât adevărată a trebuit, bag de seamă, să-mi făuresc cărțile într-o altă limbă decât cea învățată acasă. Nu sunt nici primul, nici ultimul, ceea ce înseamnă și că nu e ceva peste puterile unui om. Dar și asta e, până la urmă, o experiență...”⁴

Autoreferențialitatea în textul lui Tănase pare mai degrabă reflexul dorinței de *putting together again*, decât procedeu textualist sau postmodernist⁵. În *Zoia*, roman autobiografic, întrucât este un tip de scriitură cu funcție explicativă prin raportare la realitate, la viață, Haralamb pare a fi *dublura autorului*, în fapt, un personaj construit după o geometrie variabilă, alegând calea exilului. Haralamb făcea parte din acei scriitori considerați tineri pentru că de-abia începeau să se facă cunoscuți profitând de dezghețul ultimilor ani. Artiști care nu aveau dosar impecabil și cu opere care nu puteau fi considerate ireproșabile din punct de vedere ideologic ieșeau, timid, din umbră. Haralamb era duplicitar nu din calcul meschin, ci ca urmare a felului de-a înțelege lumea, considerând că simțămintele și gândurile noastre aparțin unui univers aparte, cu alte legi, fără legătură cu realitatea haotică și vulgară a vieții de zi cu zi, unde soarta noastră depinde de bunăvoința unor animale sociale cu o singură calitate: ferocitatea⁶. Așadar, în fiecare ficțiune onirică, ni se devoalează, în ipostaze diferite, profilul autobiografic al exilatului Virgil Tănase, care are libertatea totală de a se reinventa în spațiul narativ, de a-și crea o „legendă personală”⁷.

Scriitura și viața sunt două lumi distincte, dar contigue. În ermetismul narativ, se reconfigurează realitatea, construită eratic în registre multiple: grav, tragic, liric,

² *Istoria unei vieți*, în Iuliana Barna, *Virgil Tănase – o formulă teatrală autentică sau despre comunicarea absurdului în teatru*, în „Analele Universității Dunărea de Jos din Galați”, Fascicula XXIV, anul XI, nr. 2 (20), 2018, pp. 19-22.

³ Ion Cristofor, *Confesiunile unui exilat*, în „Tribuna”, an II, nr. 23, 7 iunie 1990, p. 4.

⁴ Virgil Tănase, *România mea*, p. 44.

⁵ Nicoleta Sălcudeanu, *Patria de hârtie. Eseu despre exil*, Editura Aula, 2003, p. 125.

⁶ Virgil Tănase, *Zoia*, Editura Allfa, 2003, p. 127.

⁷ Oana Soare, *Romanul-scoică. Zoia*, în „Caiete critice”, nr. 9/ 2005, p. 14.

parodic, ironic sau ludic. Ca toți scriitorii onirici, Virgil Tănase „nu face altceva decât să experimenteze cu voluptate diversitatea eurilor lumii lui psihologice. Scenele, momentele, tablourile sunt fixate narativ în jurul unor stări psihotice, al unor obsesii care i-au marcat lăuntric existența.”⁸

De altfel, într-un dialog cu Eugen Simion, Virgil Tănase se destăinuie: „literatura onirică este cea a nevoii absolute de a încheaga neantul într-o figură aleatorie, o ipoteză de viață fără consistență, dar de-o realitate indiscutabilă, pentru că ea constituie temeiul trecerii fiecăruia dintre noi prin viață.”⁹ Cu alte cuvinte, prozatorul este convins că oricâte compromisuri ar fi făcut oniriștii, aceștia nu aveau cum să fie acceptați de regimul totalitar, deoarece literatura produsă de ei „era o dezmințire radicală a unei ideologii întemeiate pe logica hegeliană citită într-o perspectivă materialistă de Marx.”¹⁰

Un loc central în viziunea artistică a scriitorului Virgil Tănase îl ocupă latura psihologică; pe măsură ce invadăm spațiul literar încă neexplorat, creat prin conlucrarea firească dintre prozator și regizor, observăm că autenticitatea scrierii se manifestă îndeosebi în categorii psihologice, implicând nu atât imaginația vie, ineditul, cât mai ales memoria involuntară și resuscitarea afectivă nedirijată, a amintirilor purtătoare de semnificații, a experiențelor traumatice simțite nemijlocit. „Apoi parcă s-au mai întâmplat mai multe alte lucruri, nu știu, și-n cele din urmă îmi amintesc că a venit un tip care s-a uitat la mine, mi-a ridicat pleoapele, nu știu ce mi-a făcut, injecții, în timp ce ceilalți îi explicau: *Un accident, un simplu accident...* Oricum încercam să mă apăr, oricum încercam să mă ascund, totul era la fel de real și nici nu mai puteam deosebi când eram cu ochii închiși sau dimpotrivă.”¹¹

Ficțiunea narativă la Virgil Tănase se construiește treptat prin fuzionarea unor memorări dezordonate, ce „amestecă spații și eludează cronologiile, prin asamblarea de scenarii eteroclitice, cu desfășurări în realitate și în vis, în lumea viilor și a morților, în sfera verosimilului și a fabulosului”¹².

Totodată, în multitudinea de colaje onirice, descoperim o psihologie narativă aparte, în care sunt proiectate lucid și tragic, în multiple ipostaze identitare, experiențele exilului intern sau extern. Uneori, la Virgil Tănase ficțiunea onirică „conturată de prozator este îndeobște o lume a disoluției, în care banalul capătă înfățișări monstroase”¹³.

Spațiul acțiunii, deseori ambiguu și labirintic, e de obicei orașul, dincolo de care se întinde nesfârșită câmpia, un simbol al haosului, al morții sau dimpotrivă, tărâm edenic bântuit de apariții fantasmagorice. În proza onirică elementele recurente sunt ceața, frigul, zăpada, gara, marea (*Portret..., Apocalipsa, ... L' amour..., Ils refleurrissent, les pommiers sauvage*), acestea fiind forme ale agresiunii,

⁸ Lucian Chișu, *Agonie fără extaz*, în „Caiete critice”, nr. 10 (312), 2013, p. 40.

⁹ Eugen Simion, *Convorbiri cu Virgil Tănase*, în „Caiete critice”, nr. 10 (312), 2013, p. 13.

¹⁰ *Ibidem*, p. 14.

¹¹ Virgil Tănase, *Apocalipsa unui adolescent de familie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1992, p. 52.

¹² Dumitru Micu, *Scurtă istorie a literaturii române III. Perioada Contemporană. Proza*, Editura Iriana, București, 1996, p. 266.

¹³ Nicolae Oprea, în *Dicționarul Scriitorilor Români*, Editura Albatros, București, 2002, p. 510.

dar și „semne ale dezorientării” și ale terorii¹⁴. „Il fait froid, vraiment froid. Ce serait pourtant supportable si mes pieds ne gelaient pas dans les chaussures minces et fendillées où la neige a pénétré par le haut, entre la chaussette et l'empeigne, a fondu, et je la sens à présent, eau glacée, imbiber la laine qui colle à ma peau. Je sais, maintenant je sais que bientôt chaque pas me sera douloureux, mais de cela aussi j'ai désormais l'habitude. En bas, le long de la route, qui monte plus doucement que mon sentier, je vois d'autres maisons démolies, je pense que cela date du début de la guerre, lorsque le front est passé par ici.”¹⁵

În aparență, totul se petrece la întâmplare, imprevizibil; în realitate există niște trasee prestabilite în care sunt aglomerate de-a valma imagini banale din viața cotidiană, peisaje marine sau scene de război, proiectate poetic și simbolic, dar sincopat, ca în *Portret de om cosind în peisaj marin*, un roman de tinerețe: „se înfățișează ca un lung monolog, cenușiu, în care se repetă aceleași fraze, considerate variabil prin situarea lor în aparență unui alt context. Scenele de război, peisajele vag marine ori sumar urbane (o plajă prea convențională, o gară scoasă din funcțiune) se învârt sau urcă și coboară ca elemente ale unui monoton carusel «epic», la nivelul singurului plan monologal, alcătuind mereu contextul căruia textul propriu-zis i se refuză. Ceea ce susține o atare proză este mai ales, la limită, virtuozitatea scriiturii de a fi insignifiantă și prin aceasta secret poetică: misterului uman i se substituie secretele spunerii, nu ca sugestie ci ca discreție, nu ca tăcere ci ca spunere avară”¹⁶.

Fantezia, visul, conștiința și relativitatea personalității umane, reflectarea eului în funcție de variate situații și manifestări, căutarea sinelui, a propriei identități, iată alte câteva atribute ale ficțiunii onirice concepute în spiritul literaturii universale. „Malgré ses origines, rien ne destinait Virgil Tanase, venu d'une Roumanie qui semble sortir d'un délire de Jarry, à écrire ces textes amers et grinçants où la mort s'amuse avec des héros paumés et désabusés. Admirateur de Valéry, disciple de Barthes, professeur d'art dramatique, esthète raffiné, ce romancier aurait été certainement plus à l'aise dans la composition de livres bercés par la nostalgie des ports du Danube. La réalité terrifiante de nos temps, la traque et l'exil en ont décidé autrement... De ce jeu d'écriture, de ces jeux de miroir demeure un mal de vivre, une angoisse essentielle rendus soutenables par l'humour de Tanase, cet humour si étrange qui témoigne d'un authentique désespoir.”¹⁷ („Le Monde”, 1984)

¹⁴ Mircea Martin, *Generație și creație*, Colecția Repere, Editura Timpul, Reșița, 2000, p. 142.

¹⁵ Virgil Tănase, *Portrait d'homme à la faux.....*, p.13. „Este frig, într-adevăr frig. Era totuși suportabil dacă picioarele nu mi-au înghețat în pantofii subțiri și crăpați în care zăpada a intrat pe sus, între șosetă și căptușeala de la pantof, s-a topit, și simt acum apa înghețată impregnându-se în lână care mi se lipește de piele. Știu, acum știu că în curând fiecare pas mi se va părea dureros, dar de acum încolo mă obișnuiesc. În jos, în lungul șoselei pe care se urcă mai ușor decât pe cărare, văd alte case distruse, cred că asta este de la începutul războiului, deoarece frontul a fost pe aici.” (traducerea mea)

¹⁶ I. Negoieșcu, *Despre proza lui Virgil Tănase*, în „România literară”, an XXIII, nr. 27, 5 iulie 1990, p. 7.

¹⁷ Textul integral poate fi citit în articolul lui Edgar Reichmann, *Les morts ludiques*, publicat în periodicul francez „Le Monde”, din 22 iunie 1984. „În ciuda originilor sale, nimic nu-i prezicea lui Virgil Tănase venit dintr-o Românie care pare să iasă dintr-un delir,... că va scrie acele texte amare și ursuze, unde moartea se amuză cu personaje palmuite și trezite la realitate. Admirator al lui Valéry, discipol al lui Barthes, profesor de artă dramatică, estet rafinat, acest romancier ar fi fost mult mai în

Psihologia propriului exil, povestea stării literare, a vieții sociale, a scriitorului incomod – Virgil Tănase, a istoriei unui om purtat printre capcane, furtuni și nori, se derulează și astăzi în scrisori, interviuri, în vorbe... „Ei, tovarăși, am pus multă râvnă și abnegație ca să construim bazele societății de care vă bucurați voi astăzi! Munceam de dimineață până seara – de fapt, am fi lucrat și noaptea dacă ar fi fost suficiente proiectoare – fără să ne pese de ploaie sau de frig, de foame sau de boală! Mulți ne-am dat viața pentru ca voi, astăzi, să puteți trăi mai liberi și mai buni!”¹⁸

Bibliografie

- BARNA Iuliana, *Virgil Tănase – o formulă teatrală autentică sau despre comunicarea absurdului în teatru*, în „Analele Universității Dunărea de Jos” din Galați, Fascicula XXIV, anul XI, nr. 2 (20), 2018.
- CHIȘU, Lucian, *Agonie fără extaz*, în „Caiete critice”, nr. 10 (312), 2013.
- CRISTOFOR, Ion, *Confeșiunile unui exilat*, „Tribuna”, an II, nr. 23, 7 iunie 1990.
- MARTIN, Mircea, *Generație și creație*, Colecția Repere, Editura Timpul, Reșița, 2000.
- MICU, Dumitru, *Scurtă istorie a literaturii române III. Perioada Contemporană. Proza*, Editura Iriana, București, 1996.
- MORAR, Ovidiu, *Avangardismul românesc*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005.
- NEGOIȚESCU, I., *Despre proza lui Virgil Tănase*, în „România literară”, an XXIII, nr. 27, 5 iulie 1990.
- OPREA, Nicolae, *Dicționarul Scriitorilor Români*, Editura Albatros, București, 2002.
- REICHMANN, Edgar, *Les morts ludiques*, „Le Monde”/22 iunie 1984.
- SĂLCUDEANU, Nicoleta, *Patria de Hârtie. Eseu despre exil*, Editura Aula, 2003.
- SIMION, Eugen, *Convorbiri cu Virgil Tănase*, în „Caiete critice” nr. 10 (312), 2013.
- SOARE, Oana, *Romanul-scoică. Zoia*, în „Caiete critice”, nr. 9/2005.
- SOARE, Oana, *Un thriller oniric*, în „Caiete critice”, nr. 1/2005.
- TĂNASE, Virgil, *România mea*, E.D.P., București, 1996.
- TĂNASE, Virgil, *Zoia*, Editura Alfa, 2003.
- TĂNASE, Virgil, *Apocalipsa unui adolescent de familie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1992.
- TĂNASE, Virgil, *Portrait d'homme à la faux dans un paysage marin*, Editura Flammarion, Paris, 1976.

---

largul său scriind cărți presărate cu nostalgia porturilor de pe Dunăre. Realitatea terifiantă a timpurilor noastre, hărțuirea și exilul au decis cu totul altceva... Din acest joc al scriiturii, din aceste jocuri de oglinzi, rămâne doar greutatea de a trăi, o angoasă existențială, făcută plauzibilă datorită umorului lui Tănase, acest umor atât de ciudat, care dovedește o disperare autentică.” (traducerea mea)

¹⁸ Virgil Tănase, *Apocalipsa...*, p. 7.